

Gottfried Wilhelm Leibniz

*O temeljnem izvoru stvari**

Prevod Kristina Tomc

1. Poleg sveta oziroma skupka končnih stvari obstaja neko vladajoče eno, ne le tako, kot je v meni duša ali – bolje rečeno – kot sem jaz sam v svojem telesu, ampak v še mnogo globljem pomenu. Eno, ki vlada univerzumu, namreč svet ne le vodi, ampak ga tudi izdelava oziroma ustvari, je nad svetom in tako rekoč zunajsvetno¹ ter je tako poslednji razlog stvari. Ne samo v nobeni od posameznih stvari, ampak tudi v celotnem skupku in nizu stvari namreč ne bi mogli najti zadostnega razloga za njihov obstoj. Zamislimo si, da bi knjiga *Elementi geometrije*² večno obstajala, en izvod vedno prepis drugega: čeprav bi kot razlog za sedanjo knjigo lahko navedli prejšnjo knjigo, po kateri je bila sedanja knjiga prepisana, je jasno, da bi ne glede na to, po koliko knjigah nazaj v preteklost bi segli, nikoli ne prišli do popolnega razloga, ker bi se bilo vedno mogoče čuditi, da so ves čas obstajale takšne knjige, da knjige sploh obstajajo in da so bile tako napisane. To, kar je resnično glede knjig, ravno tako velja za različna stanja sveta, kajti stanje, ki sledi drugemu stanju, je (čeprav po določenih zakonih spreminjanja) na neki način prepisano po predhodnem stanju. In tako ne glede na to, kako daleč v prejšnja stanja bi se vrnil, v njih nikoli ne bi našel popolnega razloga za to, da sploh obstaja neki svet in da je prav takšen.

2. Tudi če bi si torej zamislil, da je svet večen, vendarle ne bi predpostavil nič drugega kot zaporedje stanj in v nobenem od njih ne bi našel zadostnega razloga, še več, ne glede na število predpostavljenih stanj se ne bi temu razlogu prav nič približal, zato je jasno, da ga je treba iskati drugod. Kajti čeprav v večnih stvareh ne bi bilo nobenega vzroka, bi kljub temu morali razložiti nji-

* Razpravo *De rerum originatione radicali* je Leibniz napisal 23. novembra 1697 za *Acta Eruditorum*, vendar si je avtor kasneje premislil in objave ni dovolil. Zahvaljujem se profesorju Miranu Božoviču za vzpodbudo in dodatno literaturo ter Jerneju Habjanu za koristne nasvete.

1 *Extramundanum*.

2 Gre za Evklidovo delo *Stoicheia (Elementa)*.

hov razlog. Razlog v trajnih stvareh je nujnost sama oziroma bistvo, v nizu spremenljivih stvari pa bi razlog – če bi si *a priori* zamislili, da je ta večer – bila premoč nagibov sama (kot bo kmalu jasno), kjer razlogi sploh ne zavezujejo (z absolutno oziroma metafizično nujnostjo, tako da bi njihovo nasprotje vodilo v protislovje), pač pa nagibajo. Iz tega očitno sledi, da se, tudi če predpostavimo večnost sveta, poslednjemu zunajsvetnemu razlogu stvari oziroma Bogu ne moremo izogniti.

3. Razlogi za svet se torej skrivajo v nečem zunajsvetnem, drugačnem od verige stanj oziroma niza stvari, katerih skupek tvori svet. In tako moramo od fizične oziroma hipotetične nujnosti, ki poznejše stvari sveta določa po prejšnjih, priti do nečesa, kar je absolutno oziroma metafizično nujno in za kar ni mogoče navesti razloga. Pričujoči svet je namreč nujen fizično oziroma hipotetično, ne pa absolutno oziroma metafizično. To seveda pomeni, da iz predpostavke, da je svet v določenem trenutku tak, sledi, kakšne stvari bodo nastale v nadaljevanju. Ker poslednji temelj torej mora biti v nečem, kar je metafizično nujno, in ker je razlog za obstoječe³ lahko le v obstoječem, mora obstajati neko edino metafizično nujno bivajoče⁴ oziroma bivajoče, iz bistva katerega izhaja bivanje. Obstajati mora torej nekaj, kar je drugačno od množstva bivajočih stvari oziroma od sveta, glede katerega smo se strinjali in pokazali, da ni metafizično nujen.

4. Da bi malo razločneje pojasnili, kako iz večnih oziroma bistvenih ali metafizičnih resnic izvirajo začasne, naključne oziroma fizične, moramo ravnati zaradi tega, ker raje obstaja nekaj kot nič, najprej priznati, da je v možnih stvareh oziroma v možnosti sami ali v bistvu neka potreba po bivanju ali tako rekoč težnja po obstoju in – na kratko – da bistvo samo po sebi teži k bivanju. Od tod nadalje sledi, da vse možne stvari oziroma tiste, ki izražajo bistvo ali možno realnost, z enako pravico težijo k bivanju glede na količino bistva oziroma realnosti ali glede na stopnjo popolnosti, ki jo vsebujejo. Popolnost ni namreč nič drugega kot količina bistva.

5. Zato je res nadvse jasno razvidno, da med neskončnimi kombinacijami možnih stvari in od neskončnimi možnimi nizi obstaja tisti, po katerem je privedeno v bivanje največ bistva oziroma možnosti. Kajpada je v stvareh vedno načelo določitve, ki ga moramo poiskati v največjem oziroma v najmanjšem: da je namreč treba doseči največji učinek ob tako rekoč najmanjšem izdatku. V našem primeru imamo lahko čas, kraj ali – z eno besedo – sprejemljivost ali prostornost sveta za izdatek oziroma zemljišče, na katerem je treba kar najprimerneje graditi, raznolikost oblik pa ustreza udobnosti stavbe, številčnosti in izbranosti sob. Stvar je taka kot pri nekaterih igrah, kjer je treba vsa mesta na plošči napolniti po določenih pravilih. Če ne uporabiš nekaj iznajdljivosti, si nazadnje prisiljen pustiti praznih več mest, kot bi jih mogel

3 *Existentis.*

4 *Ens.*

ali hotel, saj te zaustavijo neugodno ležeči deli plošče. Vendar obstaja določen postopek, po katerem je zlahka mogoče napolniti kar največ mest. Če na primer predpostavimo, da je določeno, naj naredimo trikotnik, iz tega tudi brez vsake druge določitve sledi, da narišemo enakostranični trikotnik. In če bi recimo morali iti od ene točke do druge, bi izbrali najlažjo ali najkrajšo pot, čeprav je ne določa nič drugega. Ravno tako drži, da če enkrat predpostavimo, da bivajoče velja več kot nebivajoče oziroma da je razlog, da raje obstaja nekaj kot nič, ali da je treba od možnosti preiti k dejanskemu, od tod, tudi če ni nič več določeno, sledi, da obstaja toliko, kolikor je največ mogoče glede na razpoložljivost časa in kraja (oziroma možnega reda obstoja), popolnoma tako, kot so kocke zložene skupaj tako, da jih je na določeni površini kar največ.

6. Od tod je že čudovito razvidno, kako se pri samem izviranju stvari izvaja neka božanska matematika oziroma metafizični mehanizem in kakšno vlogo ima pri tem določitev največjega: tako kot je v geometriji od vseh kotov določen le pravi kot in tako kot se tekočine v neenotnih zmeseh razporedijo v najprostornejšo obliko, namreč v obliko krogle. Najboljši primer pa je ta: tako kot v občji mehaniki sami iz medsebojnega vplivanja več težkih teles naposled nastane takšno gibanje, ki povzroči v celoti največji padec. Kajti kot vse možne stvari z enako pravico težijo k obstoju po zakonu realnosti, tako vsa težka telesa z enako pravico težijo k padanju po zakonu težnosti, in kot v tem zadnjem primeru nastane gibanje, ki vključuje kar največji padec težkih stvari, tako v prvem primeru nastane svet, ki omogoča največje proizvajanje možnih stvari.

7. In tako imamo zdaj fizično nujnost, ki izhaja iz metafizične: tudi če namreč svet ne bi bil metafizično nujen, tako da bi njegovo nasprotje vodilo v protislovje oziroma logično absurdnost, je vendarle fizično nujen ali določen, tako da bi njegovo nasprotje vodilo v nepopolnost oziroma moralno absurdnost. In kot je možnost načelo bistva, tako je popolnost oziroma stopnja bistva (po kateri obstaja največ hkrati možnih stvari) načelo bivanja. Zato je obenem jasno, kako je stvarnik sveta lahko svoboden, čeprav vse naredi na vnaprej določen način, saj deluje po načelu modrosti oziroma popolnosti. Neopredeljenost seveda izvira iz nevednosti, in kolikor bolj je kdo moder, toliko bolj je opredeljen za najpopolnejše.

8. Toda, boš rekel, ta primerjava nekega določujočega metafizičnega mehanizma s fizičnim mehanizmom težkih teles je, čeprav se zdi prefinjena, vendarle napačna, saj težka telesa, ki delujejo v skladu s silo, zares obstajajo, možne stvari oziroma bistva pred bivanjem ali brez njega pa so navidezna ali izmišljena, torej v njih samih ne moremo najti nobenega razloga za obstoj. Odgovarjam, da ne tista bistva ne tako imenovane večne resnice o njih niso izmišljeni, ampak obstajajo tako rekoč na nekem področju idej, namreč v Bogu samem, viru vsega bistva in bivanja ostalih stvari. Sámó bivanje dejanskega niza stvari dokazuje, da se ne sme zdeti, da smo to govorili v prazno.

V tem nizu namreč ne najdemo razloga, kot smo pokazali zgoraj, ampak ga je treba poiskati v metafizičnih nujnostih oziroma večnih resnicah, bivajoče stvari pa ne morejo nastati drugače kot iz bivajočih stvari, na kar smo že prej opozorili, zato morajo večne resnice imeti bivanje v nekem absolutno ali metafizično nujnem subjektu, to je v Bogu, po katerem se tiste stvari, ki bi bile sicer navidezne, (rečeno barbarsko,⁵ a nazorno) realizirajo.

9. Zares opažamo, da se na svetu vse dogaja po zakonih večnih resnic, ne le geometrijskih, ampak tudi metafizičnih, se pravi, ne le v skladu s snovnimi nujnostmi, ampak tudi v skladu z oblikovnimi razlogi. In to je resnično ne le na splošno glede na razlog, ki smo ga ravno pojasnili, da svet raje obstaja kot ne in da raje obstaja na ta način kot drugače (razlog, ki ga zagotovo moramo iskati v težnji možnih stvari k obstoju), ampak tudi ko se spustimo k posameznim stvarim, vidimo, da imajo v vsej naravi na čudovit način svoje mesto metafizični zakoni vzroka, moči in dejavnosti ter da imajo ti zakoni večjo moč kot povsem geometrijski zakoni snovi sami. To sem pri preučevanju zakonov gibanja v svoje veliko začudenje spoznal tako zagotovo, da sem bil naposled prisiljen opustiti zakon geometrijskega sestavljanja sil, ki sem ga nekdat kot mladenič, ko sem bil večji materialist, zagovarjal, kot sem obširneje razložil na drugem mestu.⁶

10. Tako je torej poslednji razlog realnosti tako bistev kot bivanj v enem, ki mora biti seveda večje od sveta samega, nad in pred njim, saj imajo po njem realnost ne le obstoječe stvari, ki jih zaobjema svet, ampak tudi možne stvari. To eno pa zaradi medsebojne povezanosti vseh teh stvari lahko poiščemo le v enem izviru. Očitno je, da se obstoječe stvari iz tega izvira neprestano izlivajo, proizvajajo in so bile proizvedene, saj ni jasno, čemu bi iz sveta samega raje priteklo eno njegovo stanje kot drugo, raje včerajšnje kot današnje. Poleg tega je jasno, da Bog deluje ne le naravno, ampak tudi svobodno, da je v njem samem ne le učinkujoči vzrok, ampak tudi smoter stvari in da je on razlog ne le veličine ali moči v že narejenem vesoljnem stroju, ampak tudi dobrote ali modrosti pri izdelovanju tega stroja.

11. Da ne bi kdo mislil, da smo tukaj zamešali moralno popolnost oziroma dobroto z metafizično popolnostjo oziroma veličino, in da ne bi prve zanikal, potem ko je priznal drugo, je treba vedeti, da iz povedanega sledi ne samo to, da je svet najpopolnejši fizično ali – če ti je ljubše – metafizično oziroma da je bil ustvarjen tisti niz stvari, v katerem je dejansko zagotovljeno kar največ realnosti, ampak tudi to, da je ta svet moralno najpopolnejši, saj je moralna popolnost v primeru duš⁷ samih v resnici fizična popolnost. Zato je svet ne le največjega občudovanja vreden stroj, ampak je, kolikor je sestavljen iz duš, tudi najboljša država, v kateri so duše deležne kar največ sreče in veselja, v tem pa je njihova fizična popolnost.

5 Leibniz uporabi obliko *realisetur*.

6 V razpravi z naslovom *Specimen dynamicum*, ki je bila objavljena leta 1695.

7 *Mentibus*.

12. Toda rekel boš, da mi na svetu izkušamo nasprotno, da se namreč najboljsem zelo pogosto godi najslabše, da ne le nedolžne zveri, ampak tudi nedolžne ljudi prizadenejo in pobijajo celo z mučenjem in, naposled, da se svet, zlasti če bi presojali upravljanje človeškega rodu, zdi prej neki zmeden kaos kot stvar, ki jo je uredila neka najvišja modrost. Priznam, da se tako zdi na prvi pogled, a če se v zadevo bolj poglobimo, moramo narediti nasproten sklep. Iz povedanih besed samih je *a priori* jasno, da je zagotovo dosežena največja možna popolnost vseh stvari, torej tudi duš.

13. Zares je nepravilno soditi, ne da bi preučili celoten zakon, kot pravijo pravniki. Poznamo le majcen del večnosti, ki se razteza v neskončnost. Kako neznatna stvar je namreč spomin nekaj tisočletij, ki nam ga predaja zgodovina! In vendar na podlagi tako majhnega izkustva nepremišljeno sodimo o neizmernem in večnem. To je podobno, kot če bi ljudje, rojeni in vzgojeni v ječi ali – če ti je ljubše – v podzemnih sarmatskih rudnikih soli, mislili, da na svetu ni druge luči kot tista medla bakla, ki komaj zadošča, da vodi njihove korake. Zazrimo se v prelepo sliko in zakrijmo vso razen majcenega delčka: tudi če bi si jo zelo natančno ogledal – še več, kolikor bolj od blizu jo boš gledal –, le kaj drugega se bo videlo na njej kot neka neurejena in naključna zmes barv, ki je daleč od umetnosti? Toda ko boš odstranil pregrinjalo in pogledal vso površino slike s primerne mesta, boš vendarle spoznal, da je avtor umetnine to, kar se je zdelo brez premisleka razmazano po platnu, ustvaril z največjo večino. To, kar oči odkrivajo v slikarstvu, ušesa prepoznava v glasbi. Odlični skladatelji zelo pogosto mešajo neubrane tone z ubranimi, da bi poslušalca vznemirili in tako rekoč zbadli ter da bi ta bil, zaskrbljen zaradi izida, toliko bolj vesel, ko bi se kmalu v celoti obnovil red. Prav tako kot se neznatnih nevarnosti ali prestanih nesreč veselimo zaradi samega občutka ali dokaza svoje moči ali sreče. Ali prav tako kot nas pri nastopu vrhovodcev ali plesanju med meči (*sauts perilleux*) razveseljuje strah sam in kot sami otroke v smeju napol spustimo, kot da bi jih nameravali vreči. Podobno je opica Kristjana, danskega kralja, še kot dojenčka, zavitega v sveženj, odnesla na vrh strehe in ga med splošnim vznemirjenjem živega in zdravega vrnila v zibko, kot da bi se norčevala. Po enakem načelu je dolgočasno nenehno uživati slaščice; primešati je treba ostre, kisle in celo grenke jedi, da bi vzpodbudile okus. Kdor ni okusil grenkega, si ni zaslužil sladkega in ga sploh ne bo cenil. Zakon radosti je ravno v tem, da užitek ne izvira iz enoličnosti, saj ta rodi naveličanost in nas naredi otopele, ne vesele.

14. Tega, kar smo rekli o delu – da je lahko en del neurejen, pa se v celoti vseeno ohrani harmonija –, ne smemo razumeti tako, kot da se delov ne bi nič upoštevalo ali kot da bi zadostovalo, da je ves svet popoln kot celota, tudi če bi bil človeški rod nesrečen, če ne bi bilo v univerzumu nobene skrbi za pravičnost ali če se nas ne bi nič upoštevalo, kot menijo nekateri, ki napačno sodijo o celoti stvari. Kajti vedeti moramo, da kot je v najbolje urejeni državi poskrbljeno za največje možno dobro posameznikov, tako tudi univerzum ne bi bil

dovolj popoln, če se ne bi gledalo na posameznike, kolikor je to mogoče ob tem, da se ohrani splošna harmonija. Za to stvar ne bi mogli določiti nobenega boljšega merila, kot je zakon pravičnosti sam, ki veleva, naj vsakdo prejme del popolnosti univerzuma in lastne sreče glede na mero lastne vrline in svoje volje, katere želja je torej skupno dobro. S tem se dovršuje ravno to, kar imenujemo božja dobrotljivost in ljubezen, in samo v tem sta po sodbi modrih teologov tudi moč in vpliv krščanske vere. Ne smemo se čuditi, da se tolikšna pozornost v univerzumu posveča dušam, ker te v največji možni meri odsevajo podobo najvišjega stvarnika in ker je njihov odnos do njega ne le tak, kot je odnos strojev do izdelovalca (kot pri vseh ostalih stvareh), ampak tudi tak, kakršen je odnos državljanov do vladarja. Poleg tega bodo duše trajale tako dolgo kot univerzum sam ter na neki način izražajo in v sebi samih združujejo celoto, tako da bi bilo mogoče reči, da so celoviti deli.

15. Glede trpljenja, zlasti trpljenja dobrih mož pa moramo biti trdno prepričani, da vodi v večje dobro teh mož. To je resnično ne le v teološkem smislu, ampak tudi v fizičnem, tako kot zrno, vrženo na tla, trpi, preden rodi sadowe. Nasploh je mogoče reči, da je trpljenje, ko ga prestajamo, zlo, po učinku pa je dobro, saj je bližnjica do večje popolnosti. Tako kot se v fiziki tiste tekočine, ki počasi zavrejo, tudi počasneje izboljšajo, tiste, v katerih je vrenje močnejše, pa se boljšajo hitreje, saj z večjo silo izločijo (neustrezne) dele. Ob tem bi rekel: da stopiš korak nazaj, zato da bi z večjim zagonom skočil naprej (*qu'on recule pour mieux sauter*). Skleniti moramo, da so te misli torej ne le prijetne in tolažilne, ampak tudi popolnoma resnične. Nasploh menim, da ni nič resničnejše kot sreča in nič bolj osrečujoče in slajše kot resnica.

16. Prepoznati moramo tudi neko nenehno in povsem neomejeno napredovanje vsega univerzuma k višku obče lepote in popolnosti božanskih del, tako kot se univerzum nenehno približuje večji omikanosti.⁸ Podobno kot je zdaj velik del naše zemlje obdelan⁹ in bo vedno bolj obdelan. Čeprav je res, da včasih kakšno površino znova poraste gozd ali da je znova uničena in da propade, moramo to vseeno razumeti tako, kot smo malo prej razložili trpljenje: da namreč to uničenje in propad sam pripomoreta, da dosežemo nekaj večjega, tako da imamo na neki način dobiček iz škode same.

17. Če bi kdo ugovarjal, češ da bi bil moral svet tako že zdavnaj postati raj, je odgovor na njegove besede pri roki: čeprav je že mnogo substanc doseгло veliko popolnost, zaradi neskončne deljivosti kontinuuma v breznu stvari vendarle vedno ostajajo speči deli, ki jih je še treba zbuditi in pripeljati do večjega in boljšega ter – z eno besedo – do boljše omikanosti. Zato se napredovanje nikoli ne konča.

8 *Cultum*.

9 *Culturam recepit*.

Eseji in refleksije

Alojz Rebula

Moj odnos do antike

Moja ljubezen do antike se je začela z mojo ljubeznijo do grščine, seveda po zaslugi človeka, ki me je je učil. V Malem semenišču v Gorici me je – žal samo eno leto v četrti gimnaziji – učil profesor Jožko Bratuž, takrat raznarodovalno preimenovan v Bertossi, brat slovenskega narodnega mučenca, glasbenika Lojzeta, umorjenega s fašističnim napojem po cerkvenem obredu v Podgori.

Pouk Jožka Bratuža ni presegal slovnične ravni, konkretno morfologije, s posebno pozornostjo na akcentuacijo. A ta neoženjeni svetniški laik je to svoje delo opravljal, kot sem nakazal že marsikje v svojem literarnem spominjanju, z neizmernim pedagoškim erosom. Tako na primer, da je menjavo paroksitonov in proparoksitonov v drugi deklinaciji dokazoval s telovadanjem nog ob katedru. V Malem semenišču v Vidmu, kamor se je semeniška gimnazija zaradi po vojaštvu zasedene stavbe preselila, je moja ljubezen do grščine razmahnil v ljubezen do antike profesor Giovanni Zanier, duhovnik, učenec znanih italijanskih klasičnih filologov na univerzi v Padovi (spominjam se, da je imenoval grecista Valgimiglia in latinista Marchesija, tega znanega tudi kot komunista in člana CK KPI).

Giovanni Zanier ni bil toliko filolog kot esteta, prefinjen esteta romanskega tipa, odprt tudi drugim literaturam, od francoske (v zavodu je učil tudi francoščino, ki jo je bil študiral v Grenoblu) do ruske. Ob tem profesorju si zaznal, kaj je čar lirike, kaj je vzvišenost čustva, kaj je na primer Horacijeva poezija v svoji »mrzloti za večnost«, kakor je rekel. Nekoč, pred neko zavodsko proslavo, mi je naročil pesem v latinščini, ne spominjam se, ali v distihih ali v sapfični strofi. Nekoč na koncu leta mi je poklonil izdajo Vergilijevih *Bukolik*. Pozneje je postal ravnatelj neke državne gimnazije. Ko sem nekoč v Vidmu predaval o slovenski literaturi, me je počastil s svojo prisotnostjo med poslušalci. V pokoju je izdal knjigo o krajevni zgodovini.

Po končani gimnaziji se mi je zamejcu, zapisanemu raznaroditvi, kot jutranje sonce prikazala edina možna univerza, ki me je zanimala, ljubljanska, česar tudi na zapisujem prvič. Kaj bom na slovenski univerzi študiral, glede

tega ni bilo v meni niti slutnje oklevanja: v poštev je prihajala edinole najuniverzalnejša humanistična znanost, klasična filologija.

Da ta stolica na ljubljanski univerzi obstaja, sem bil izvedel že kako leto prej z vprašanjem, zastavljenim med Pismi bralcev tržaškega dnevnika *Il Piccolo*.

Niti konca pameti mi ni oplazilo vprašanje, koliko je bila tista študijska izbira v nastajajoči socialistični dobi smotrna. Pač pa se je tega vprašanja moral zavedati profesor Milan Grošelj, ki mi je vpis na klasično filologijo odsvetoval, češ da z njo ne bom dobil službe. Neupoštevanje njegovega sicer dobromamernega nasveta je ena prereditih stvari, na katere sem v svojem življenju ponosen.

Med pričakovanjem predavanj sem v svoji sobici v Meksiki prevedel v verzih Evripidove *Bakhe*. V njegovem delu me je njihova vsebina najbolj pritegnila. Privoščil sem si drznost, da sem obiskal profesorja Sovreta in mu to povedal. Zelo verjetno sem velikega prevajalca našel sredi dela, zakaj srečanje je bilo suho, ni se zanimal zame, rekel je, da se utegnemo s prevodom pomuditi na seminarju. Na prevod sem potem pozabil in ga tudi – verjetno vrednega izgube – izgubil.

Z umirjenim, resnobnim, strogim profesorjem Grošljem sem šele spoznal, kaj je klasična filologija.

»*Die klassische Philologie hat auf ihren Banner die Akribie geschrieben*«, se spomnim njegovega citiranja njegovega profesorja Lunjaka, učenca, kakor je profesor občudujoče pripomnil, znamenitega nemškega filologa Ritschla, specialista za Plavta.

Pri profesorju Grošlju sem se zavedel znanstvenosti – v njem si čutil kult do znanstvenega – in mednarodnosti klasične filologije: dve spoznanji, ki mi ju srednješolski študij v Italiji ni dal.

Prvo delo, ki mi ga je dal v obdelavo, je bila že orumenela knjiga nekega nemškega strokovnjaka za homersko vprašanje, katerega imena se ne spominjam. Začetnika me je delo bolj potrló kot pritegnilo. Tudi za diplomsko delo – *Proporcijev pesniški jezik* – bi bil lahko dobil kaj primernejšega kot z mitologijo obremenjenega elegika. Toda profesor Grošelj je bil v osnovi filolog, z izrednim talentom za pojav besede in posebej sintakse.

Vtis sem imel, da sem se pri njem za svoje uhajanje v literaturo rehabilitiral s kolokvijem iz historične gramatike latinščine.

Proti koncu študija sem v italijanskem listu prebral razpis nagradnega natečaja za latinsko prozo. Morda je šlo za nekakšen *Certamen Capitolinum*, ne spominjam se. Tema: *Prispevek Rima svetovni civilizaciji*. Napisal sem sestavek in profesorja Grošlja vprašal, ne da bi mu črhnil, za kaj gre, če mi dovoli, da ga pretipkam na pisalni stroj iz kabineta. Privolil je s pripombo: »Samo da ne kaj protidržavnega.« Stvar sem poslal v Rim, ne da bi se potem sploh kaj zanimal za izid natečaja. Bilo je dejanje mladostne naivnosti, saj si ni bilo misliti, da bi v tistih dneh, politično razžarje-

nih prav v zvezi z usodo Trsta, mogel tržaški Slovenec računati na karkoli iz Rima.

Ko je bilo treba pozneje nostrificirati ljubljansko diplomo, sem mislil napraviti to na rimski univerzi iz svoje stroke. Oglasil sem se pri latinistu profesorju Paratoreju. Že omemba, da sem Slovenec iz Trsta, mu je zasenčila desničarsko dušo. Tako sem raje šel delat tezo iz Danteja, mojega najbolj občudovanega poeta, pri drugače dostopnem profesorju Maverju. Ta jo je potem objavil v *Ricerche slavistiche*.

Pred koncem študija na namig profesorja Grošlja, ali bi hotel ostati na univerzi, nisem rekel ne, čeprav v meni ni bilo nikakršne akademske ambicije, pa tudi ne velike znanstvene razpoložljivosti: že sem se predajal močnejšemu čaru, kreativni literaturi. Čez čas pa mi je kratko rekel: »Za vas bo bolje, da greste v Trst.« Politični ne od zgoraj me ni niti malo prizadel. Sicer pa mi politika ni bila zaupala niti ob vpisu na klasično filologijo. V seminarju se je znašla kolegica, bivša partizanka, poslana na klasično filologijo z nalogo, da kontrolira nevarnega zamejca zahodnih idej, pa se je po uri latinske inštrukcije z mano prepisala na Univerzo v Zagreb, ker vsiljene vloge ni mogla prenesti. Tega meni ni povedala, povedala pa je pred smrtjo kolegici, moji znanki, in sem stvar v svojem – že objavljenem dnevniku – tudi zabeležil.

K študiju filologije sem imel pridružen – pod B – tudi študij arheologije. Bila mi je seveda manj privlačna, čeprav zelo zanimiva. Ko sem se v nekem poletju udeleževal izkopavanja staroslovanskega grobišča na ptujskem gradu pod vodstvom profesorja Korošča, sem istočasno pripravljal za profesorja Klemenca referat o ptujskih mitrejih.

Na slovensko srednjo šolo v Trstu sem šel rad. Slovenstvo v mestu je vstajalo od mrtvih in tudi slovenska kultura se je oživljala. Klasična filologija je bila sicer stroka moje ljubezni, a mi ni mogla biti usojena kot življenjska zaposlitev: za kaj takega je bilo v meni premalo znanstvene dispozicije. A kar je bilo zame pomembnejše – čedalje bolj me je privlačevala literatura, po kateri sem se oziral že kot študent filologije. Naj omenim na primer izposojanje Claudela v Francoskem inštitutu in branje ruskih klasikov. Poleg literature pa me je mikal tudi svet misli (Croce, Nietzsche, Camus, pozneje Maritain).

Seveda sem bil odrezan od drage klasične filologije. Lahko sem ji sledil le od daleč. Nisem pa odklonil nekaterih prevodov, za katere sem bil naprošen (iz Plavta in Ajshila in Svetega pisma). Vendar se je moj stik z antiko osvežil, ko sem z nižje gimnazije prešel na klasični oddelek liceja Prešeren. Italijanski šolski program za klasični licej je obsegal dovolj široko področje, iz katerega je bilo mogoče izbirati ali avtorje (v grški liriki, dramatik in filozofiji) ali odlomke iz njih (iz nekaterih obveznih kakor Homerja, Herodota, Platona, Cicerona, Tacita). Za maturante sem uvedel po en referat, ki naj bi ga pripravili in z njim nastopili, in sicer ali iz teme, ki so jo sami predlagali, ali iz druge, ki sem jo predložil sam. Teme so najraje obravnavale odmeve antične literature v modernih literaturah.

Odkar je začelo izhajati glasilo slovenskih klasičnih filologov *Keria*, sem posamezne številke predstavljal v kulturni rubriki slovenskega tržaškega radia.

Glede antike v mojem literarnem delu se je s prijateljsko naklonjenostjo razgovoril *princeps philologorum Slovenicorum* Kajetan Gantar v zborniku ob moji osemdesetletnici.

Sam bi rekel, da me je antika privlačila v celoti svoje pojavnosti, materialne, družbene in duhovne. Moja posebna pozornost je veljala na eni strani momentu sublimnega v antični literaturi, na drugi pa momentu vrhunsko miselnega, manj retoričnega. Če bi ta zanimanja hotel strniti v en sam izraz, bi morda rekel, da me je prvenstveno zanimalo »večno« v antiki, njena uzr-tost v dve takšni temeljni vrednoti, kakršni sta resnica in lepota.